

Comunicació
PATRIMONI
CULTURAL LOCAL:
EL MUSEU MÉS GRAN

2

Per Carles Vicente i Guitart

Sovint el mitjans de comunicació es fan ressò d'enriquidores polèmiques sobre la situació i les mancances dels grans equipaments culturals de Catalunya. En aquests debats els museus ocupen un espai destacat. Es tracta, però, de les grans infraestructures sovint adjectivades com a nacionals, i localitzades, en gran mesura, a l'àrea de Barcelona. Generalment existeix una unanimitat quasi absoluta en valorar el rellevant paper que aquests grans equipaments tenen en el necessari procés de normalització de la nostra cultura. Tampoc hi ha gaires dubtes sobre la projecció exterior que faciliten, és a dir, sobre la imatge que volem donar de nosaltres mateixos.

Amb tot, aquests debats sovint ens fan oblidar un altre model d'equipament patrimonial que gaudeix d'una llarga trajectòria en el nostre país. És un model en bona part alternatiu, caracteritzat per la seva mesura humana, estretament vinculat al seu entorn més immediat i representatiu del sentiment d'identitat col·lectiva d'una comunitat. Estem parlant del museu local i/o comarcal.

Qualsevol diagnosi de la situació actual del sector del patrimoni cultural en general, i dels museus en particular, ha de partir del reconeixement de la feina soterrada i silenciosa que han portat a terme aquests museus locals per tal de deslliurar-se de la vella imatge de contenidors foscos i plens de pols, al servei d'un grup d'estudiosos, sense vinculació amb l'entorn que els havia generats. Molts són els museus de petits i mitjans municipis que, a partir d'una renovació generacional dels seus responsables, han endegat una innovació dels mètodes, han abatut els seus murs i s'han lliurat a un treball quotidià d'imaginació i enginy per superar les dificultats i la crònica manca de recursos.

Aquest canvi d'actitud, especialment destacable des de la perspectiva localista, ha estat en part induït per l'evolució que està patint la nostra societat, i que està confirmant el sector cultural com a un element singular de les dinàmiques de renovació del territori.

Alguns dels aspectes d'aquesta transformació social, apuntats de forma sumària, són el progressiu augment dels nivells educatius, l'increment del consum cultural per part dels ciutadans, l'emergència d'un nou concepte del temps d'oci i del paper del lleure actiu, sense oblidar la consolidació dels sistemes d'informació i comunicació universalistes, recolzats en els avenços de la revolució tecnològica.

Evolució dels models de gestió i dels equipaments

Des d'aquesta perspectiva, el sector del patrimoni cultural, dins el conjunt de les polítiques culturals, ha desenvolupat un procés de reconversió i adaptació a les característiques de la societat actual.

El propi concepte de patrimoni cultural ha evolucionat cap a la seva contextualització. Actualment les polítiques de patrimoni es plantegen com a objectiu englobar els objectes i els edificis, els usos i les maneres de fer, i també els paisatges, els equilibris ecològics, etc., alhora que s'entén que el patrimoni no està simplement constituït pels "tresors", és a dir, aquells béns culturals que han gaudit d'un reconeixement unànim i universal, sinó per tots aquells elements i artilugis que permeten descriure una imatge global i entenedora del passat comú d'una determinada col·lectivitat, i que en reforcen el sentiment de pertinença i identitat.

Al costat d'aquesta interpretació integradora del patrimoni, també ha sorgit una concepció del patrimoni com a recurs útil per a la majoria dels ciutadans, recolzada en la constatació de les seves possibilitats de generar activitats rendibles, o amb capacitat d'inducció de beneficis, econòmics i socials, en d'altres sectors.

Situats en aquest context, els centres, equipaments i programes patrimonials estan desenvolupant un procés d'adaptació i adequació a les noves demandes i valors culturals. Arreu emergeixen noves experiències de gestió, conservació i difusió (centres d'interpretació, parcs temàtics i museus descentralitzats en són alguns

exemples), que topen frontalment amb els models clàssics de tractament del patrimoni cultural.

Es tendeix a millorar la gestió mitjançant organitzacions descentralitzades i menys rígides, amb l'objectiu d'aconseguir una major capacitat d'adaptació als canvis i incrementar el rendiment de les inversions, la qual cosa no significa necessàriament la comercialització del patrimoni. Aquestes accions sobre el patrimoni van adreçades a potenciar una política d'intervencions en què els agents socials i econòmics del territori participin i es corresponsabilitzin en la presa de decisions, amb una clara voluntat de democratitzar-ne la gestió i l'ús.

Al costat d'aquesta preocupació per la divulgació contextualitzada també han aparegut experiències d'integració de les accions desenvolupades des del patrimoni cultural, tant a nivell de programes com d'equipaments.

En concret, el sector del patrimoni, amb els museus al capdavant, està protagonitzant un procés de canvi amb l'objectiu d'integrar-se en els processos de desenvolupament econòmic i cultural del territori, única manera de garantir-ne la seva conservació, ús social i rendibilització.

Es consolida així una reconversió del sector patrimonial que haurà de permetre transformar el que fins ara han estat els productes patrimonials clàssics de finalitats exclusivament simbòliques, en veritables serveis públics de qualitat adreçats al conjunt dels ciutadans.

Alguns trets de la situació a l'àmbit local català

Les tendències sobre la nova concepció i l'ús del patrimoni que han estat esbossades fins ara també han estat assumides en els darrers anys per bona part dels tècnics que treballen en la gestió del patrimoni i la cultura, i pels responsables polítics. De manera molt notòria és en l'àmbit municipal on s'estan experimentant els camins a seguir pel que fa al disseny i l'execució de les polítiques culturals en aquest final de segle.

Catalunya té un patrimoni molt ric, i un nombre molt elevat de museus i/o col·leccions escampats de manera irregular per tota la seva geografia, sota titularitats diverses, tot i que amb una clara preeminència de la propietat municipal. El resultat ha estat la multiplicitat de centres patrimonials, especialment museus, amb col·leccions de tipus localista vinculades a la seva àrea d'influència, i de tipus especialitzat, aplegades per ciutadans o entitats relacionades amb determinades temàtiques científiques.

Aquesta herència fa que, en termes generals, les experiències de renovació i revalorització del patrimoni cultural desenvolupades aquests darrers anys mostrin problemes derivats de la indefinició i la manca de programes contextualitzats amb el medi, del baix nivell d'integració amb la resta de recursos disponibles per articular la cultura d'un territori, i sobretot, del fet de tractar-se d'iniciatives que majoritàriament es financen amb recursos econòmics locals, concretament municipals. En aquest sentit, els recursos dels titulars del patrimoni no es corresponen, en absolut, amb la importància d'aquest. Tampoc oblidem, a nivell més general, la pervivència de desequilibris i la manca de planificació territorial global i sectorial.

Tot i això, la situació actual està marcada pel canvi. Destaquem, en aquest sentit, que les actuacions en el i des del patrimoni:

* Evolucionen cap a una clara contextualització en el territori (experiències a l'abast són a Gavà, Arbúcies...).

* S'està prenent consciència del paper educador del medi, utilitzant el territori com a marc referencial de l'aprenentatge (el Prat, Valls d'Àneu...).

* Comença a tenir-se en compte el paper del patrimoni cultural i natural en el disseny del desenvolupament equilibrat del territori (exemple d'això és la política cultural de la ciutat de Girona).

* S'intenta incrementar el grau de participació i corresponsabilització del major nombre de ciutadans (el paper de molts centres d'estudi locals i comarcals).

* Els recursos per tal d'actuar en el patrimoni cultural es cerquen en les seves pròpies potencialitats, al mateix temps que s'intenta generar beneficis indirectes amb actuacions que s'adrecen a millorar l'oferta turística de tipus cultural o «verd» (a la Garrotxa, el Lluçanès...).

* Es desenvolupen experiències d'integració de la gestió dels equipaments i de les infraestructures patrimonials (museu-arxiu, el centre d'estudis-museu-arxiu, o el museu-jaciment arqueològic, entre d'altres

experiències que han proliferat darrerament per tota Catalunya).

No es pot negar, però, que bona part d'aquestes actuacions han vingut imposades per les necessitats, però en el fons han reforçat la tendència cap a nous models.

Tot i que aquestes tendències apuntades siguin encara avui certament minoritàries i disperses, les pautes a seguir estan marcades. Podem discutir el mètode o l'estratègia, però és difícil imaginar la continuïtat dels museus i de les accions i programes patrimonialistes de la forma com els hem concebuts fins ara. Les alternatives són clares: renovació o tancament.

Algunes condicions per a un creixement autosostingut

Sembla clar que aquestes tendències apuntades necessiten el reforç d'un seguit de mesures que, en alguns casos, van més enllà de les competències locals.

Cal el desplegament de mesures actualitzades de protecció del patrimoni cultural i natural, situant-lo en funció de les noves coordenades socials, culturals, productives i legals: desplegament normatiu de la legislació vigent, fins ara incomplet i, podríem dir, força insatisfactori en alguns àmbits.

El reforçament de les possibilitats apuntades també passa per potenciar les experiències de cooperació, de coordinació i d'intercanvi, encara avui força estranyes a la gestió del patrimoni (destaquem en aquesta línia les experiències de l'Associació de Museòlegs de les Comarques Gironines, o la Comissió de Cooperació dels Museus Locals de la província de Barcelona).

Per poder afrontar-ho caldrà un renovat esforç per defugir tendències a l'autoexclusió, presents encara entre molts col·lectius, centres i institucions implicats en la gestió del patrimoni cultural i natural.

Un altre aspecte pendent de reformulació és el divorci existent entre el món científic i la societat. L'àmbit del patrimoni cultural i natural pot resultar un escenari idoni per a aquest retrobament, tot dissenyant noves fórmules de col·laboració amb el sector universitari.

El patrimoni representa la base material i immaterial de la cultura d'un poble, la seva memòria col·lectiva, tot i que aquesta herència cultural, sovint, no és plenament viscuda com a element clau de la vida cultural contemporània. Aquest és un repte que des de la gestió del patrimoni no es pot defugir si, de veritat, es vol respondre als interessos del conjunt de la societat.

Mentre les estratègies de promoció del patrimoni no estiguin integrades en les polítiques culturals del territori, com a element clau per a la seva promoció i desenvolupament, el patrimoni seguirà essent considerat una càrrega feixuga per a les institucions que tenen l'obligació de preservar-lo.

Els principis a posar en marxa són la interdisciplinarietat, la participació ciutadana i el desenvolupament del territori. El mètode ha de contemplar el tractament integral del patrimoni cultural i natural, el procés permanent de desinstitucionalització i la correspondència entre població i territori.

Barcelona, 2 de setembre de 1994

Bibliografia recomenada

- Davallon, Jean, et al.: *L'environnement entre au Musée*. Lyon, Presses Universitaires de Lyon, Musée de la Civilisation de Québec, 1992.

- Desvallées, André: *Museus, territori i patrimoni, Sabadell, la cultura a reflexió*, Sabadell, 15 de desembre de 1990.

- Henry Pierre jeudy, et al. *Patrimoine en folie*. París, Editions de la Maison des sciences de l'homme. 1990.

- Querrien, Max: *Pour un nouvelle politique du patrimoine. Rapport au ministre de la Culture*. París: La Documentation française, 1982.

- *Patrimoines en debat: construction de mémoire et valorisation du symbolique*, número monogràfic de *Les Papiers* n.9, primptemps, 1992.

- *Patrimoine et développement cultural* (París, Palais du Luxembourg, 21-22 novembre 1990. Rencontre

Départaments et Culture). Ministère de la Culture, de la Communication et des Grands Travaux.

- *Projecte d'ordenació i dinamització del patrimoni de Sant Boi.*

5 vols. Ambits, d'intervenció socio-cultural (estudi encarregat pel CERC-Servei de Cultura de la Diputació de Barcelona), 1992 (document d'ús intern).

- *Projecte Oristà-Lluçanès.* 4 vols. Barcelona: Centre Europeu del Patrimoni (estudi encarregat per C.E.R.C.- Servei de Cultura de la Diputació de Barcelona), 1991 (document d'ús intern).

- *VI Jornades de Museus i Administració Local. Museus i acció cultural* (1993, 16 i 17 de juny), Barcelona, Diputació de Barcelona, Servei de Cultura).